

PRAVIČNA RASPODJELA DOHODAKA – TEMELJ ODRŽIVE EKONOMIJE (STANJE U REPUBLICI SRBIJI I REPUBLICI SRPSKOJ)

FAIR INCOME DISTRIBUTION – THE FOUNDATION OF A SUSTAINABLE ECONOMY

(STATUS IN THE REPUBLIC OF SERBIA AND THE REPUBLIC OF SRPSKA)

Milenko Stanić, Univerzitet Sinergija Bijeljina; Dejan Đekanović, TTTech Auto Srbija; Tamara Stanić, ZF Serbia

Apstrakt: U radu su analizirani trendovi u raspodjeli bogatstva u Republici Srbiji i Republici Srpskoj. Korišćeni su podaci o razlikama u visini ostvarenih dohodaka na godišnjem nivou, kao i razlikama u visini stopa prinosa na kapital i stopa privrednog rasta. Velike razlike u ostvarenim dohotcima stanovništva i veće stope prirasta kapitala u odnosu na stopu privrednog rasta su osnovni faktori divergencije u raspodjeli bogatstva kod nas i u svijetu.

Ključne riječi: dohodak, konvergencija, divergencija, stopa prinosa, kapital.

1. UVOD

Raspodjela bogatstva je tema koja dugo zaokuplja pažnju nauke i politike. Ekonomska nejednakost je tema filma, književnosti, ekonomske nauke, sociologa, historičara, filozofa. Vidljiva je golim okom i prirodno izaziva snažna i protivrječna politička mišljenja. Za jedne je nejednakost uvijek rastuća i to je normalnost, svijet je po definiciji nepravedan. Za druge, nejednakost vremenom opada i to je spontan proces za koji nije potreban nikakav društveni intervencionizam. Naučna analiza ove teme neće okončati političke sukobe, ali se zbog društvenog značaja raspodjela bogatstva mora istraživati na sistematičan i metodičan način.

U fokusu naučne i političke rasprave su odnosi prihoda od rada i prihoda od kapitala. Ravnoteža ovih prihoda uslovljava društvenu ravnotežu, a neravnoteža dovodi do destabilizacije društva, pa čak i do revolucija. Opšteprihvaćena je teza ekonomista da veća stopa prinosa na kapital od stope rasta proizvodnje i dohodaka, pogotovo na duži rok, dovodi do nekontrolisane razlike i radikalnog podrivanja demokratskih vrijednosti. Zbog toga je neophodno da demokratska društva aktiviraju mehanizme koji će osigurati prednost opštih interesa nad ličnim.

U ovom radu smo analizirali stanje i trendove raspodjele bogatstva na prostoru Republike Srbije i u Republici Srpskoj. Na bazi raspoloživih statističkih podataka analizirali smo kretanja prinosa na kapital i prinosa od rada. U metodološkom smislu

Abstract: This paper analyzes the trends in wealth distribution in the Republic of Serbia and the Republic of Srpska. Data on differences in annual income levels have been utilized, as well as variations in rates of return on capital and economic growth rates. Significant disparities in per capita incomes and higher accrual rates relative to economic growth rates are fundamental factors of divergence in wealth distribution both locally and globally.

Key words: income, convergence, divergence, rate of return, capital.

smo se oslanjali na analitiku koju su postavili poznati makroekonomisti i publikovali u svojim radovima početkom ovog stoljeća. Zbog toga ćemo ovo istraživanje početi istorijskim pregledom ranijih istraživanja na temu raspodjele bogatstva.

2. ISTORIJAT ISTRAŽIVANJA RASPODJELE BOGATSTVA

Pitanje raspodjele bogatstva u ekonomskoj teoriji je postalo aktuelno krajem osamnaestog i početkom devetnaestog vijeka sa pojavom klasične političke ekonomije u Engleskoj i Francuskoj. David Rikardo, jedan od najuticajnijih ekonomista te škole, je formulisao „princip retkosti“. Po njemu će zemljoposjednici tokom vremena prisvajati najveći dio dohoda i nacionalnog bogatstva.

Vlastite poglede na pitanje raspodjele bogatstva Rikardo formuliše u djelu *Principi političke ekonomije i oporezivanja* iz 1817. godine. Glavni problem vidi u rastu cijene zemlje i rente. Rast proizvodnje i stanovništva će dovesti do toga da će zemlja postati sve reda u odnosu na ostala dobra. Zakoni ponude i tražnje će dovesti do stalnog povećanja cijene zemljišta i rente koja se plaća zemljoposjednicima. Tako će zemljoposjednici primati sve veći dio nacionalnog dohotka, a ostatak stanovništva sve manji dio, što će biti pogubno po društvenu ravnotežu. Zbog toga se Rikardo zalaže za stalno povećanje poreza na zemljišnu rentu kako bi se riješio ovaj društveni problem.

Karl Marks daje slične procjene dugoročnog razvoja raspodjele bogatstva i društvene strukture. U Marksovoj teoriji pozicija zemljoposjednika iz Rikardovog modela je zamjenjena industrijskim kapitalistima. Svoje viđenje problema raspodjele Marks je iznio u svom najvažnijem djelu *Kapitalu* objavljenom 1867. godine.

Najvidljivija činjenica toga vremena bila je osiromašenje industrijskog proleterijata. Industrijalizacija je dovela do velikog ruralnog iseljavanja stanovništva. Radnici su se gomilali u sirotinjskim gradskim četvrtima. Radni dan se produžio, a zarade smanjile. Tokom prve polovine devetnaestog vijeka zarade radnika bile su na veoma niskom nivou. Udio kapitala u nacionalnom dohotku znatno se povećao u tom periodu.

Marks polazi od Rikardovog modela vrijednosti kapitala i „principa retkosti“ i proširuje analizu dinamike kapitala u svijetu u kojem je kapital prvenstveno industrijski, a ne zemljišni, i koji se može bezgranično akumulirati. Njegov glavni zaključak je da kapital ima tendenciju beskonačne akumulacije i koncentracije. Marks smatra da će takve tendencije dovesti do stalnog pada stopa prinosa na kapital (što će dovesti do nasilnih sukoba među kapitalistima) ili će se udio kapitala u nacionalnom dohotku beskonačno povećavati (što će dovesti do ujedinjavanja radnika i pobune). Ni jedan scenario nije dobar za održivost tadašnjeg društvenog sistema kapitalizma.

Suprotno rikardovskim i marksističkim konceptima nejednakosti i apokaliptičnim scenarijima za kapitalistički društveni sistem, za ekonomiste dvadesetog vijeka problem raspodjele ne postoji. Ovu temu izučavaju ekonomisti *Sajmon Kuznec* i *Robert Solou*. Prema njima „rast je plima koja podiže sve brodove“. Prema Kuznecovoj teoriji, nejednakost dohodaka automatski se smanjuje u naprednim fazama kapitalističkog razvoja, dok se ne stabilizuje na prihvatljivom nivou. Robert Solou tvrdi da svaka ekonomija teži „uravnoteženom rastu“ u kome sve varijable – proizvodnja, prihodi, profiti, zarade, kapital, cijene akcija i nekretnina – napreduju istim tempom, tako da svaka društvena grupa srazmjerno ima korist od rasta.

1953. godine Kuznec je objavio djelo *Udio visokih prihoda u dohotku i štednji*. Ovo je prva ozbiljna analiza raspodjele zasnovane na seriji statističkih podataka. Analiza se odnosila na Sjedinjene Države u periodu 1913. – 1948. godine. Korišćena su dva

izvorna podatka: prijave o plaćenim porezima na dohodak i Kuznecova lična procjena nacionalnog dohotka SAD-a.

Kuznec je uočio jako smanjenje nejednakosti dohotka u SAD-u između 1913. i 1948. godine. U periodu od 1910. do 1920. godine 10% najbogatijih Amerikanaca su godišnje prisvajali od 45% do 50% nacionalnog dohotka. Krajem 1940. učešće ove grupe je smanjeno na 30 – 35% nacionalnog dohotka. Smanjenje nejednakosti je bilo jasno i neosporno. Kuznecu je bilo jasno da je ovo smanjenje nejednakosti nastalo i kao rezultat Velike ekonomske krize 1930. godine i Drugog svjetskog rata.

Na bazi ovih istraživanja i naknadno objavljenih radova, 1955. godine je uspostavljena teorija „Kuznecove krive“. Prema toj teoriji nejednakost svuda prati „zvonastu krivu“, tj. prvo raste a onda se smanjuje, tokom industrijalizacije i sa ekonomskim razvojem. Prema Kuznecovom mišljenju, prvu fazu prirodnog rasta nejednakosti koja je vezana za rane stadijume industrijalizacije, u SAD-u tokom 19. vijeka, slijedi faza jakog smanjenja nejednakosti, koja u SAD-u počinje tokom prve polovine dvadesetog vijeka.

Do sada najobimnije istraživanje raspodjele bogatstva je sproveo francuski ekonomista *Toma Piketi*. Kuznecove metode, ovaj istraživač, je proširio na slučaj Francuske a kasnije uz pomoć saradnika je metodologija značajno proširena teritorijalno i vremenski. Rezultate svoga rada Piketi je objavio u knjizi *Kapital u 21. vijeku (2013.)*. Statističke baze podataka su mu omogućile uvid u trendove raspodjele bogatstva na tri vijeka (od 1880. do 2010. godine) na prostoru od više od dvadeset zemalja.

Piketi izvodi dva zaključka na bazi rezultata obimnih istraživanja. Prvi, smanjenje nejednakosti u većini razvijenih zemalja između 1900. i 1910. i 1950. do 1960. je prvenstveno posledica rata i politike koja je trebala da smanji ratne potrebe. Novo produbljivanje nejednakosti u raspodjeli je zabilježeno u periodu od 1970. do 1980. godine i sa manjim varijacijama traje do danas. Drugi zaključak, dinamika raspodjele bogatstva je izložena uticaju moćnih mehanizama koji se naizmjenično šire ka konvergenciji i divergenciji i da ne postoje prirodni spontani procesi koji bi vodili ka stabilizaciji.

Glavna snaga konvergencije jeste proces širenja znanja i ulaganja u obuku i obrazovanje. Ovaj proces

omogućava opšti rast produktivnosti i smanjenje nejednakosti kako unutar zemalja tako i na međunarodnom nivou. Usvajajući načine proizvodnje bogatih zemalja i stižući nivoje vještina koje se mogu uporediti s drugima, manje razvijene zemlje nadoknađuju nedostatak produktivnosti i povećavaju svoje dohotke. Taj proces tehnološke konvergencije je podstaknut granicama otvorenim za trgovinu.

Snage divergencije, prema Piketiju, se odnose na velike razlike u visini isplaćenih plata među zaposlenima, a na drugoj strani snage divergencije se odnose na proces akumulacije i koncentracije bogatstva kao posledica niskog rasta i visokog prinosa na kapital. Ovaj drugi proces predstavlja glavnu prijetnju dinamici dugoročne raspodjele bogatstva.

Postojanje obje sile divergencije je dokumentovano statističkim bazama podataka. Piketi je analizom proširio seriju podataka, koje je ustanovio Kuznec, na primjeru kretanja prihoda od dohodaka u Sjedinjenim Državama za period 1910. do 2010. godine. Krivulja koja pokazuje ta kretanja ima oblik „U - krive“, tj. prvo imamo period smanjenja nejednakosti, a potom povećanje. U periodu između 1913. i 1948. godine imamo snažno smanjenje nejednakosti, 10% bogatih je primalo 45 – 50 % nacionalnog dohotka u periodu 1910. do 1920. prije nego što će opasti na 30 – 35 % krajem 1940- ih. Nejednakost je ostala na tom nivou od 1950. do 1970. Zatim se uočava brz rast nejednakosti od 1970. do 1980., da bi se od 2000 do 2010. nejednakost vratila na nivo od 45 – 50 % nacionalnog dohotka. Ovu nejednakost Piketi objašnjava velikom eksplozijom primanja menadžera velikih preduzeća u odnosu na ostatak populacije. Trend prihoda od plata u SAD-u prati kretanja i u svim drugim razvijenim zemljama, tendencija je manje upadljiva ali se odvija u istom pravcu.

Sličnom analizom je dokazano postojanje druge sile divergencije. Analizom je sagledavan odnos između vrijednosti privatnog bogatstva (kapitala) – nekretnine, finansijska sredstva i profesionalni kapital, umanjen za iznos duga – i nacionalnog dohotka. Period posmatranja je od 1970. do 2010. godine za Njemačku, Francusku i Veliku Britaniju. U period od 1870. do 1910. ukupno privatno bogatstvo je vredilo od 6 do 7 godišnjih nacionalnih

dohodaka, nakon toga opada na dva - tri godišnja nacionalna dohotka 1950. godine, da bi se nakon toga ponovo uvećao na četiri do šest godišnjih nacionalnih dohodaka tokom 2010. godine¹.

Piketi ovaj trend vidi kao osnovnu snagu divergencije u raspodjeli i rezultat je niskih stopa privrednog rasta i nešto većeg prinosa na kapital. Kada stopa prinosa na kapital znatno prevazilazi stopu privrednog rasta, nasleđeno bogatstvo raste brže nego što napreduju proizvodnja i dohodak. Pod ovakvim uslovima skoro je neizbježno da će nasleđeno bogatstvo nadmašiti bogatstvo sakupljeno tokom radnog vijeka, te da će koncentracija kapitala dostići krajnje visok nivo – nivo koji je inkompatibilan sa principima socijalne pravde i temeljnim vrijednostima modernih demokratskih društava. Prijedlog Piketija je da se progresivnim oporezivanjem kapitala javne institucije trebaju suprotstaviti ovim štetnim trendovima. Poreske stope koje predlaže ovaj ekonomista su: 0,1 % do 0,5 % godišnje na bogatstvo manje od milion evra, 1 % na bogatstvo između miliona i pet miliona, 2 % na bogatstvo između 5 i 10 miliona evra, 5 % ili 10 % za bogatstvo u visini od nekoliko stotina miliona ili milijardi evra².

Od domaćih autora na pitanju raspodjele bogatstva unutar pojedinih zemalja, kao i na globalnom nivou, uključujući i preindustrijska društva veliki broj radova je objavio *Branko Milanović*. On je vodeći stručnjak za pitanje siromaštva, nejednakosti i razvoja. Živi i radi u SAD-u. Od domaćih izdavača posebno su značajna njegova djela: *Vizija nejednakosti, od Francuske revolucije do Hladnog rata; Kapitalizam sam, budućnost sistema koji vlada svijetom; Globalna nejednakost, novi pristup za doba globalizacije*.

Držeći se Piketovog koncepta snaga divergencije, razlike u dohocima i prateći dinamiku odnosa prinosa na kapital i stopa privrednog rasta, analizirat ćemo situaciju u Republici Srbiji i Republici Srpskoj u tom pogledu. Da uporedimo kretanja pokazatelja u pogledu raspodjele kod nas sa onima u razvijenim zemljama a koji su nam na raspolaganju zahvaljujući prethodnim istraživanjima.

¹ Toma Piketi, Kapital u XXI veku, Akademski knjiga, Novi Sad, 2015. str. 36-40.

² Toma Piketi, Kapital u XXI veku, Akademski knjiga, Novi Sad, 2015. str. 626.

3. RASPODJELA BOGATSTVA U REPUBLICI SRBIJI

3.1. Prihodi od dohodaka

Ne postoje javno publikovane informacije o pojedinačnim prihodima stanovnika u Republici Srbiji. Zavod za statistiku objavljuje, na mjesečnom nivou i zbirno kretanje, prosječnih plata u ovoj zemlji. Agencija za privredne registre objavljuje godišnje izvještaje o poslovanju privrede iz kojih je moguće preuzeti podatke o vrijednosti kapitala u privredi, stopama prirasta na kapital, izdacima za plate i kretanju prosječnih plata. Poreska uprava u Republici Srbiji objavljuje broj poreskih obveznika koji su prema Zakonu o porezu na dohodak prijavili prihode, kao i iznos najveće prijavljenog dohotka za

oporezivanje uključujući najveći i najniži iznos prijavljen za oporezivanje za 100 najbogatijih.

Prema Zakonu o porezu na dohodak građana u Srbiji, fizičko lice ima obavezu da plati godišnji porez na dohodak ako njegova ukupna primanja u godini po svim osnovama pređu iznos od tri prosječne mjesečne zarade u Republici ostvarene u prethodnih 12 mjeseci. U poresku osnovicu ulaze prihodi ostvareni po osnovu: plate, prihodi od samostalne djelatnosti, prihodi od autorskih prava, prihodi od kapitala, prihodi od nepokretnosti, kapitalni dobiti i ostali prihodi. Poreska stopa je 10% za prihode u iznosu do šestostruke prosječne godišnje naknade i dodatnih 15% na iznose koji prelaze iznos šestostruke prosječne godišnje zarade.

Tabela 1. Poreske prijave za godišnji porez na dohodak

Godina	Ukupan broj prijava	Najveći iznos prijavljenog dohotka, za prvih 100	Iznos najvećeg prijavljenog dohotka, na godišnjem nivou u evrima
2023.	29.667	Od 100 miliona dinara do 1,7 milijardi dinara	14 miliona evra
2022.	29.810	Od 100 do 800 miliona dinara	6,8 miliona evra
2021.	34.753	Od 100 miliona dinara do 2,115 milijardi dinara	18 miliona evra
2020.	30.290	Od 73 miliona dinara do 1,29 milijardi dinara	11 miliona evra
2019.	27.866	Od 61 do 749 miliona dinara	6,3 miliona evra

Izvor: Poreska uprava Republike Srbije

Ovaj porez, koji se naziva i „porezom na bogate“, u prethodnim godinama je plaćalo samo 0,4 % građana Srbije. Radi se o menadžerima, direktorima, inženjerima, ekonomistima i pravnicima. Poredeći prikazane podatke o najvećim primanjima iz

prethodne tabele sa prosječno isplaćenim neto platama u Republici Srbiji možemo uočiti ozbiljne razmjere nejednakosti u bogatstvu stanovništva koja se stvara po osnovu godišnjih prihoda.

Tabela 2. Prosječno isplaćene neto plate u odnosu na najveći prijavljeni dohodak

Godina	Prosječna neto plata (u dinarima i evrima na mjesečnom nivou)	Najveći prijavljeni dohodak u odnosu na prosječnu neto platu
2023.	86.007 din. (735 EUR)	1647
2022.	74.933 din. (640 EUR)	890
2021.	65.864 din. (563 EUR)	2675
2020.	60.073 din. (513 EUR)	1427
2019.	54.919 din. (469 EUR)	1136

Izvor: Poreska uprava Republike Srbije, vlastiti izračun

Veliki broj zaposlenih u Srbiji ima primanja samo po osnovu zarada iz radnog odnosa. U prethodnoj tabeli su prikazani podaci koji pokazuju da je potrebno 890 prosječnih plata (2022.), odnosno 2675 (2021.) da bi se dostigao iznos najvećeg prijavljenog dohotka za tu godinu. Razlike su neosporne i ogromne.

3.2. Prinos na kapital u odnosu na stope privrednog rasta

Ključni faktor divergencije u raspodjeli bogatstva Piketi vidi u bržem rastu prinosa na kapital od stopa privrednog rasta. Njegova analiza je pokazala postojanje ovog jaza u ekonomijama svih razvijenih

zemalja. Prosječna godišnja stopa rasta svjetske ekonomije u periodu 1913. do 2012. godine je bila 3 %, a prosječan prinos na kapital je između 4 - 6 %. Ako se posmatraju samo ekonomije razvijenih zemalja ovaj jaz je veći, stope rasta BDP-a ovih zemalja su niže od globalnog prosjeka.

Raspoloživi podaci za navedene parametre u Srbiji su ograničeni i manje precizni. Za potrebe ove analize potrebni su podaci o kapitalu kao zbiru

nepokretnog kapitala (imanja, kuće), finansijski kapital i profesionalni kapital (fabrike, infrastruktura, mašine, izumi itd.) koje koriste firme i država. U razvijenim zemljama on se kreće posljednjih godina između 5 – 6 nacionalnih dohodaka. U našoj analizi ćemo se osloniti na dostupne podatke o profesionalnom kapitalu koje objavljuje Agencija za privredne registre Republike Srbije po osnovu godišnjih izvještaja o poslovanju privrede.

Tabela 3. Stope rasta kapitala i BDP-a u Srbiji³

God.	2023.	2022.	2021.	2020.	2019.	2018.	2017.	2016.	2015.
BDP (u mil. din.)	8150456	7097623	6270097	5502216	5410794	5068588	4464629	4261927	3973034
BDP (stope rasta u %)	2,5	2,5	7,4	-0,9	4,2	4,4	1,9	2,8	0,7
Kapital (u mil. din.)	10586222	9762065	8871853	8035265	7498861	7303990	6932548	6588014	6069475
Stopa prirasta na sopstveni kapital (u %)	11,5	11,3	10,0	6,0	6,8	8,1	8,5	4,0	3,6

Izvor: Agencija za privredne registre Republike Srbije

Izvještaji o poslovanju privrede obuhvataju privredna preduzeća, javna preduzeća, preduzetnike i ustanove. Izvještaji ne obuhvataju bankarski sektor i nepokretni kapital fizičkih lica (zemlja, kuće, stanovi). Zbog toga je vrijednost kapitala u našem slučaju manja (nešto veća od BDP-a) od 5 do 6 dohodaka koliko je taj odnos u razvijenim zemljama. Sigurno da bi uključivanje nedostajućih stavki u kapital pokazao sličan odnos kapital / dohodak u Srbiji kao i u drugim zemljama Evrope i SAD-u.

Za potrebe naše analize svakako su važniji podaci o stopama rasta prinosa na kapital i stopa privrednog rasta. Stope prirasta na sopstveni kapital se odnose na kapital nakon oporezivanja. Na bazi uvida u podatke iz tabele 3 se vidi da su stope prirasta na kapital značajno iznad stopa rasta BDP-a. U prosjeku za period od 2015. godine do 2023. godine stope rasta prinosa na kapitala su više od dva puta veće od stopa rasta BDP-a (stope prinosa na kapital 7,75 %, a stope rasta BDP-a 2,83 %).

Nasledeno bogatstvo u Srbiji raste brže nego što napreduje proizvodnja i dohodak. Dovoljno je da naslednici bogatstva uštede samo dio svog dohotka od kapitala da bi kapital porastao mnogo brže nego ekonomija u cjelini. Na razlike koje nastaju po

osnovu prinosa na kapital treba dodati značajne razlike u visini prihoda po osnovu dohotka, da se može zaključiti postojanje ozbiljnih snaga divergencije u raspodjeli bogatstva u Republici Srbiji, značajno snažnije ispoljene u odnosu na te snage u razvijenim zemljama što predstavlja ozbiljan faktor dugoročne destabilizacije društva i demokratije.

4. RASPODJELA BOGATSTVA U REPUBLICI SRPSKOJ

Podaci neophodni za analizu raspodjele bogatstva u Republici Srpskoj su dosta ograničeni. Ti podaci su na mnogo nižem nivou u odnosu na raspoložive podatke u Republici Srbiji. Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge (APIF) koja je zadužena za prikupljanje i objedinjavanje izvještaja o poslovanju privrednih društava ne stavlja zbirne izvještaje na uvid javnosti niti ih publikuje. Tako da smo uskraćeni za značajne podatke o kapitalu preduzeća i prinosima na kapital. Takođe Poreska uprava Republike Srpske ne objavljuje podatke o obveznicima godišnjeg poreza na dohodak i strukturi isplaćenih zarada po zaposlenim radnicima. Zbog navedenih ograničenja izvršićemo određene izmjene u metodologiji mjerenja raspodjele bogatstva u

³ Godišnji izvještaji o poslovanju privrede za 2015 do 2023., Agencija za privredne registre Republike Srbije

odnosu na primjenjenu metodologiju u Republici Srbiji. Nejednakost raspodjele u Republici Srpskoj ćemo obraditi prema razlikama u visini primljenih zarada zaposlenih i prema anketama o potrošnji stanovništva i siromaštvu u Republici Srpskoj.

4.1. Prihodi od dohotka

Malo analiza je do sada urađeno na temu dohodovne nejednakosti u BiH i Republici Srpskoj. Ovom temom su se bavili u Svjetskoj banci po osnovu analize siromaštva⁴, a jedno istraživanje na temu nejednakosti u BiH je uradila Agencija GEA iz Banjaluke⁵. U ovoj studiji se ističe da je BiH među vodećim zemljama u regionu i u Evropi kada je ekonomska nejednakost stanovništva u pitanju. Samo u Sjevernoj Makedoniji je lošije stanje po tom pitanju. Samo 1% stanovništva u Republici Srpskoj je u 2014. godini ostvarivalo dohodak veći od 3.000 KM. Preostalih 99 % lica su ostvarivali prosječan mjesečni prihod od 584 KM u toj godini. Prema dostavljenim podacima ovoj Agenciji od strane

Poreske uprave vidljivo je da najveći dio ostvarenih dohodaka potiče od prihoda od rada. Prema visini primanja poreski obveznici su podjeljeni u sedam grupa i samo posljednja grupa, ona sa najvećim dohotkom, ima veće prihode od dividende i udjela u dobiti u odnosu na prihode od rada. Kod drugih dohodovnih razreda ova dva prihoda su beznačajni po učešću u ukupnim dohotcima⁶.

Utvrđene nejednakosti u prethodno navedenoj studiji možemo dopuniti sa novijim podacima do kojih smo došli iz različitih izvora. Podaci potiču od Poreske uprave Republike Srpske, ali su one date na bazi pojedinačnih zahtjeva zainteresovanih subjekata, ranije smo istakli da Poreska uprava ne objavljuje ove podatke.

Savez sindikata Republike Srpske je, u sklopu vođenja pregovora sa nadležnima oko utvrđivanja minimalne plate, dobio informaciju od Poreske uprave o broju radnika po rasponima plata. U narednoj tabeli predočavamo te podatke⁷.

Tabla 4. Visina isplaćenih zarada po grupama zaposlenih radnika u RS, mart 2024. godine

Raspon isplaćenih plata (u KM)	Broj radnika koji su ostvarili zaradu	Učešće u ukupnom broju zaposlenih (u %)
Do 1000 KM	91211	31 %
Od 1001 do 1100 KM	22645	7,7 %
Od 1101 do 1200 KM	32104	11 %
Od 1201 do 1300 KM	24386	8,2 %
Od 1301 do 1400 KM	17932	6 %
Od 1401 do 1500 KM	14379	4,9 %
Od 1501 do 2000 KM	56323	19,2 %
Preko 2000 KM	35036	12 %
Ukupno	294016	100 %

Izvor: Savez sindikata Republike Srpske

Pored uočljivih dispariteta u visini prihoda od zarade, iz prethodne tabele je vidljivo da najveći broj radnika prima plate u visini republičkog prosjeka. Platu do republičkog prosjeka je primilo 188.278 radnika, to je 64 % ili dvije trećine od ukupnog broja radnika.

Drugi izvor podataka o visini isplaćenih plata i broju radnika po tim isplatama smo preuzeli sa sajta Narodne skupštine Republike Srpske. Podaci su dobijeni od Poreske uprave po osnovu poslaničkog pitanja. Podaci se odnose na mjesec februar 2019. godine⁸.

⁴ Svjetska banka (2015), „Poverty and inequality in Bosnia and Herzegovina 2007 – 2011“, www-wds.worldbank.org

⁵ Nejednakost u BiH, od praznih džepova do punih sefova, Centar za istraživanje i studije, GEA, Banjaluka, 2016.

⁶ Isto, str. 15.

⁷ Novi sistem plata u Republici Srpskoj, Savez sindikata Republike Srpske, www.savezsindikats.rs.org

⁸ Narodna skupština Republike Srpske, www.narodnaskupstina.rs

Tabela 5. Visina isplaćenih zarada po grupama zaposlenih radnika u RS, februar 2019. godine

Raspon isplaćenih plata (u KM)	Broj radnika koji su ostvarili zaradu	Učešće u ukupnom broju zaposlenih (u %)
Do 449 KM	17172	6,8 %
Do 450 KM	18179	7,2 %
Od 451 do 500 KM	37639	15 %
Od 501 do 600 KM	31181	12,4 %
Od 601 do 700 KM	23086	9,2 %
Od 701 do 800 KM	21233	8,5 %
Od 801 do 1000 KM	33908	13,5 %
Od 1001 do 1200 KM	26965	10,7 %
Preko 1200 KM	41889	16,7 %
Ukupno	251252	100 %

Izvor: Narodna skupština Republike Spiske

Minimalna plata u Republici Srpskoj u 2019. godini je bila 450 KM, što znači da je 14 % zaposlenih primalo platu nižu ili na nivou zagarantovane najniže plate. U mjesecu februaru 2019. godine prosječno isplaćena neto plata je bila 896 KM, što znači da je oko 65 % zaposlenih primalo platu nižu ili na nivou od republičkog prosjeka. To je procenat koji odgovara isplaćenim platama u martu 2024. godine čime se potvrđuje postojanje dugoročne i značajne nejednakosti u visinama prihoda od rada u Republici Srpskoj. A kako smo ranije utvrdili da je prihod od rada za 99 % zaposlenih u Republici Srpskoj glavni izvor ukupnog dohotka, bez obzira na nedostatak podataka o drugim kategorijama prihoda koje ulaze u dohodak, možemo konstatovati značajnu

divergenciju u visini prihoda od dohodaka u Republici Srpskoj.

4.2. Nejednakost u potrošnji stanovništva

U Republici Srpskoj se na petogodišnjoj osnovi sprovodi anketa o potrošnji stanovništva. U tim anketama učestvuje preko 3.000 stanovnika i dobijeni podaci služe da se stekne uvid u visinu izdataka na mjesečnom nivou i strukturu potrošnje stanovnika kao i uvid u stepen siromaštva stanovnika. Postoji više kategorija kojima se mjeri siromaštvo stanovnika, a mi ćemo se koncentrisati na kategoriju relativnog siromaštva. Relativna linija siromaštva se postavlja na nivo 60 % medijane od mjesečnih izdataka za potrošnju.

Tabela 6. Izdaci za potrošnju stanovništva i relativna linija siromaštva

Godina	2021./2022.	2015.	2011.
Prosječni mjesečni izdaci za potrošnju (u KM)	1798	1259	1381
Relativna linija siromaštva po prilagođenom članu domaćinstva (mjesečno, u KM)	528,66	362,34	381,09
Jedinica posmatranja			
- Siromašna domaćinstva	49316	49805	53234
- Ukupno domaćinstva	401173	359567	359567
- Siromašni pojedinci	125666	126043	152909
- Ukupno pojedinci	1123656	985854	1060290
Veličina siromaštva (u %)			
- Siromašna domaćinstva	12,3	13,9	14,8
- Siromašni pojedinci	11,2	12,8	14,4
Jaz siromaštva (domaćinstva u %)	21,3	22,1	23,0
- Odnos S80/S20	3,7		
- Gini koeficijent	25,8		

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Spiske

Siromaštvo i nejednakost u raspodjeli potrošnje su često povezani, te je zato važno obratiti pažnju na oba pitanja kako bi se dobila kompletna slika socijalnih uslova i uslova života u Republici Srpskoj. Prosječan jaz siromaštva mjeri koliko je (u

procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva. Siromašni članovi zajednice troše od 21% do 23 % u odnosu na izdatke definisane za relativni prag siromaštva.

Podaci prezentovani u tabeli 6. pokazuju postojanje velikog broja domaćinstava i pojedinaca koji nemaju minimalne prihode za zadovoljenje osnovnih životnih potreba. Radi se o broju između 12% i 15% tih kategorija što je procenat koji mora da zabrine svakog odgovornog člana zajednice. Ako ovim podacima o siromaštvu pridružimo podatke dobijene po osnovu disperzije prihoda od zarade, možemo zaključiti da je nejednakost i siromaštvo stanovnika Republike Srpske na izuzetno visokom nivou.

ZAKLJUČAK

Prikupljeni i analizirani podaci u raspodjeli bogatstva u Republici Srbiji i Republici Srpskoj pokazuju postojanje visokog nivoa nejednakosti. Nejednakost u raspodjeli je potvrđena kod prihoda od dohodaka koje ostvaruju građani, kao i po osnovu većeg prinosa na kapital u odnosu na privredni rast. Prema ocjeni vodećih ekonomista radi se o dva ključna pokazatelja kojim se mjere divergencije i raslojavanje bogatstva među stanovnicima savremenih država.

Porez na dohodak koji se prijavljuje na godišnjem nivou za poreske obveznike, koji na mjesečnom nivou ostvare dohodak veći od tri prosječne plate, je dobar pokazatelj razlike u visini prihoda koji građani ubere po svim osnovama na godišnjem nivou. Ovaj porez, koji se naziva i „porezom na bogate“, u prethodnim godinama je plaćalo samo 0,4 % građana Srbije. Poredeći podatke o najvećim primanjima sa prosječno isplaćenim neto platama u Republici Srbiji možemo uočiti ozbiljne razmjere nejednakosti u bogatstvu stanovništva koja se stvara po osnovu godišnjih prihoda. Prezentovani podaci pokazuju da je potrebno 890 prosječnih plata (2022.), odnosno 2675 (2021.) da bi se dostigao iznos najvećeg prijavljenog dohotka za tu godinu. Razlike su neosporne i ogromne.

Za potrebe naše analize svakako su važniji podaci o stopama rasta prinosa na kapital i stopa privrednog rasta. Stope prirasta na sopstveni kapital se odnose na kapital nakon oporezivanja. Na bazi uvida u prezentovane podatke se vidi da su stope prirasta na kapital značajno veće od stopa rasta BDP-a. U prosjeku za period od 2015. godine do 2023. godine stope rasta prinosa na kapitala su više od dva puta veće od stopa rasta BDP-a (stope prinosa na kapital 7,75 %, a stope rasta BDP-a 2,83 %).

Nasleđeno bogatstvo u Srbiji raste brže nego što napreduje proizvodnja i dohodak. Na razlike koje nastaju po osnovu prinosa na kapital treba dodati

značajne razlike u visini prihoda po osnovu dohotka, pa se može zaključiti postojanje ozbiljnih snaga divergencije u raspodjeli bogatstva u Republici Srbiji, značajno snažnije ispoljene u odnosu na te snage u razvijenim zemljama što predstavlja ozbiljan faktor dugoročne destabilizacije društva i demokratije.

U mjesecu februaru 2019. godine u Republici Srpskoj je oko 65 % zaposlenih primalo platu nižu ili na nivou od republičkog prosjeka. To je procenat koji odgovara isplaćenim platama u martu 2024. godine čime se potvrđuje postojanje dugoročne i značajne nejednakosti u visinama prihoda od rada u Republici Srpskoj. A kako je prihod od rada za 99 % zaposlenih u Republici Srpskoj glavni izvor ukupnog dohotka, bez obzira na nedostatak podataka o drugim kategorijama prihoda koje ulaze u dohodak, možemo konstatovati značajnu divergenciju u visini prihoda od dohodaka u Republici Srpskoj.

U nedostatku podataka o stopama prinosa na kapital, analizirali smo izdatke na potrošnju stanovništva i stope siromaštva u Republici Srpskoj. Prezentovani podaci pokazuju postojanje velikog broja domaćinstava i pojedinaca koji nemaju minimalne prihode za zadovoljenje osnovnih životnih potreba. Radi se o broju između 12% i 15% tih kategorija što je procenat koji mora da zabrine svakog odgovornog člana zajednice. Ako ovim podacima o siromaštvu pridružimo podatke dobijene po osnovu disperzije prihoda od zarade, možemo zaključiti da je nejednakost i siromaštvo stanovnika Republike Srpske na izuzetno visokom nivou.

Velika nejednakost u raspodjeli bogatstva stanovnika nije dobra ni za jednu društvenu zajednicu. Ona je izvor političke nestabilnosti ali i faktor usporavanja privrednog razvoja na dugoročnoj osnovi. Zbog toga bi zakonodavci u Republici Srbiji i Republici Srpskoj morali razmisliti o progresivnim poreskim stopama na nasleđe, kako bi se podstakli svi članovi društvene zajednice da više žive od vlastitog rada i znanja a manje od nasleđenog bogatstva.

LITERATURA

- [1] Toma Piketi, Kapital u XXI veku, Akademski knjiga, Novi Sad, 2015.
- [2] Daron Ačemoğlu, Džejms Robnson, Ekonomsko poreklo diktature i demokratije, Zavod za udžbenike, Beograd, 2012.
- [3] Branko Milanović, Globalna nejednakost, novi pristup za doba globalizacije, Akademski knjiga, Novi Sad, 2016.
- [4] Agencija za privredne registre Republike Srbije, Godišnji izvještaji o poslovanju privrede za 2015 do 2023., www.apr.gov.rs
- [5] Svjetska banka (2015), „Poverty and inequality in Bosnia and Herzegovina 2007 – 2011“, www.wds.worldbank.org

[6] Centar za istraživanje i studije, GEA, Nejednakost u BiH, od praznih džepova do punih sefova, , Banjaluka, 2016.
www.gea.ba

[7] Savez sindikata Republike Srpske, Novi sistem plata u Republici Srpskoj, www.savezsindikatars.org

[8] Narodna skupština Republike Srpske,
www.narodnaskupstina.rs

[9] Poreska upava Republike Srpske, <https://poreskaupravar.org>

[10] Zavod za statistiku Republike Srpske, <https://www.rzs.rs.ba>